

TAKÁCS DÁNIEL

Újbaloldali gondolatok

LOSONCZ MÁRK: VAKÍTÓ GÉPEZETEK

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2013
262 oldal, 2755 Ft

”

Az új baloldallal kapcsolatban szokás így kezdeni: ma Magyarországon divatjamúlt dolognak számít radikális baloldalliként, akár marxistaként megszólalni. Holott Nyugat-Európában, különösen a 2008-as globális pénzügyi és gazdasági válság után talán ez napjaink egyik legígéretesebb intellektuális pozíciója... A hazai értelmiségi ellenben bele van fagyva a népnemzeti anakronizmus, és a liberális kozmopolita-humanizmus régi-új szembenállásába. Már ha persze ez az értelmiségi mer egyáltalán politikai és társadalmi kérdésekről nyilvánosan véleményt alkotni, s nem vonul a szakmaiság védbástyái mögé. Lám-lám, kis hazánk valamiért mindig el van maradva a korszellemtől. Van ebben némi igazság, de árnyalásra szorul. A rendszerváltást megelőzően vagy akár az elmúlt száz évet tekintve, Magyarországon voltak és ma is léteznek alternatív baloldali megközelítések. Ha csak a maiakat nézzük, a teljesség igénye nélkül meg lehetne említeni a nemrég elhunyt Hankiss Elemért, az élők közül Gázsó Ferencet és Szalai Erzsébetet, s lehetne folytatni az *Eszmélet* című folyóirat rendszeres szerzőivel, szerkesztőivel, a történész Konok Péterrel és Krausz Tamással, és a sorból nem lehet kihagyni azokat a publicistákat, gondolkodókat sem, akik különböző formákban, erőteljes baloldali pozíciókból szólnak meg, mint például Lengyel László vagy Tamás Gáspár Miklós. S ekkor még nem is említettük az egykori Lukács-iskola kiválóságait, még ha az egyes alkotók szellemi pályája sokféle irányban elkanyarodott, s éles szakítások is jellemzik. Az előzmények természetesen a rendszerváltás előttre nyúlnak vissza, ahol a népies mozgalom sok tekintetben ugyanúgy baloldalinak tekinthető, mint a demokratikus ellenzék, s példaadójuknak, Bibónak a demokratikus szocializmusa. Akár el is fogadhatnánk Tamás Gáspár Miklós látletét, amely tulajdonképpen két jelentős írásának (*Búcsú a baloldaltól 1989.*, *Búcsú a jobboldaltól 1994.*) tanulsága, hogy ha van Magyarországon – az elmúlt 50-60 év távlatában – *értelmiségi* hagyomány, akkor az baloldali. Röviden össze lehet foglalni, hogy ez mit jelent: egyrészt a magántulajdonon, a nagytőke vi-

lágpiaci dinamikáján alapuló „szabadversenyess” kapitalizmus határozott kritikáját, másrészt pedig erős fenntartásokat a túlbürokratizált, antidemokratikus, tervutasításos, centralizált – s ami ennek a másik oldala – belterjes államszocializmussal, a „létező szocializmussal” szemben, s harmadrészt a horthysta politikai megoldások elutasítását. Egyszóval a harmadik utat, vagyis rendszerkorrekciót. Kétségtelen, hogy ez kissé már megkopott.

Losoncz Márk filozófiai írásokat tartalmazó kötete, a *Vakító gépezetek* ezért újszerűen hathat. Losoncz, amiként a *Gerusija* elnevezésű, újvidéki fiatalokból álló radikális baloldali társadalomkritikai kör, amely tagjai közt tudhatja őt, elsősorban a francia újbaloldali irányzatokhoz kapcsolódik. Ezekről nagy általánosságban két dolgot érdemes megemlíteni. Az egyik, hogy ha mindenáron egy történelmi korszakhoz szeretnénk ezeket az irányzatokat hozzárendelni, akkor az 1965–70-es évek Franciaországának szellemi pezsgésére kell hivatkoznunk, középpontban ’68-al. A másik pedig ezeknek az újbaloldali filozófiáknak – vagy legalábbis számosnak közülük – a sajátos, teoretikus-praktikus tartalma, amely leegyszerűsítve abban áll, hogy Marx továbbgondolását összeköti Freud továbbgondolásával. Ahogyan Foucault megfogalmazta Deleuze és Guattari *Anti-Oidipus* című könyve elé írt előszóban: „a fő ellenség nem csupán a történelmi fasizmus, [értsd: korporációs vagy államkapitalizmus – T.D.] [...] hanem a fasizmus mindannyiunkban, a fejünkben és mindennapi viselkedésünkben, a fasizmus, aminek következménye, hogy szeretjük a hatalmat, és éppen arra vágyunk, ami uralkodik felettünk és kizsákmányol minket.” Vagyis hogyan lehetséges, hogy a Lukács által kiemelt „eldologiasodás” az új kapitalizmusban végső soron nem hiányfolyamatként, hanem éppen a vágyott, kívánatos tendenciaként jelenik meg az emberek tömegei számára? Persze, amint azt majd látni fogjuk, ez a krédó egyáltalán nem meríti ki Losoncz írásainak tematikáját, mégis a szövegben rendre megjelenő központi szerzők – Althusser, Deleuze, Guattari, Rancière, Agamben, Žižek, Badiou – ezeken a terepemen mozognak. Ahogyan Losoncz megmerítkezik a fentebbi szerzők szintaxisában és fogalmiságában, s az „érték elvont gépezeteit” (kapitalizmus) mint totális rendszert kritizálja, az mindenképpen új és izgalmas jelenség. Ebben a perspektívában értelmetlen középútról beszélni, s egy szociáldemokrata program felszínes illúzióknak bizonyul. Itt nincsen rendszerkorrekció, hanem a szerző arra figyel, ami a kapitalizmuson túlmutat.

A kötetben szereplő hét írás között egy olyan található, amely témáját tekintve talán kilóg a sorból. Ez egy Descartes-elemzés (*Kísértő mindennapiság*), amelyben a szerző megpróbálja végigkövetni, hogy Descartes filozófiájában hogyan alakul a mindennapiság és a filozófiai reflexió viszonya. Két írás foglalkozik az identitás filozófiai és politikai vetületeivel. Az egyikben a zsidó identitás hegele elemzésén keresztül jutunk el az identitás, mint történelmi partikularitás és az eljövendő identitás, mint eszkatológikus egyetemesség paradox viszonyához, a la Badiou. A másik írásban, amely a *Kisebbségek forradalma* címet viseli, Losoncz, Deleuze-Guattari inspirációjára a kisebbség, nemzet, kapitalizmus, baloldaliság, történelmi-politikai összefonódásait, szétválásait követi nyomon. Felvázol egy alternatív kisebbségi magatartást (kisebbségen nem csak etnikai-politikai kisebbség értendő), amely nem a szembenálláson alapul, (hogy a szembenálló saját körében létrehozzon egy ugyan olyan elnyomó struktúrát, mint amellyel szemben áll), hanem új, teremtő, aktív pozíciók létrehozásán, amelyek „kiszöknek” a többségi-kisebbségi hierarchikus logikájából. A kötet magját alkotó két írás a *Lájkoló ész kritikája* és a *Vakító gépezetek*. Az előbbi eredetisége miatt érdemel figyelmet, az utóbbi elméleti fölvetéseinek okán. A *Lájkoló ész kritikája* az értékfogalomnak valamint az ér-

tékelésnek a modern termelésben játszott meghatározó szerepét vizsgálja. Ezen keresztül jut el a lájkolás (Facebook) elemzéséig, amely így olyan ingyenmunkaként jelenik meg, amelyről a munkások nem is tudják, hogy létezik. A *Vakító gépezetekben* Losonczi megpróbál fogalmakat teremteni ahhoz, hogy fenomenológiaként olvassa a *Tőkét*. Rámutat a vakság metaforájának filozófiatörténeti jelentőségére, majd a vakítással, mint a túlzott látás, mint a nem látó látás kifejezésével, az árubirodalom megjelenését írja le. A *Tőkében* Az áru fétisjellege és ennek titka c. fejezet metaforikája, úgy mint „vakító pénzforma”, „vakító áru” teszik kézenfekvővé a fenomenológiai olvasatot. Losonczi itt a francia fenomenológiához (Marion, Sartre) és Debord spektákulumelemzéséhez kapcsolódik.

Fontos Losonczi írásaival kapcsolatban, hogy ha a jelenleginél nagyobb terjedelemben volna lehetőség a szövegeiről írni, akkor is embert próbáló feladat lenne összefogni egy-egy gondolatmenetét. Egészen páratlan ugyanis az a tematikus gazdagság és műveltséganyag, ami ezekben a szövegekben megjelenik. Az olvasó alig tudja követni a rengeteg hivatkozott szerzőt, művet és gondolatot, mintha valamiféle bravúros intellektuális játékba vonnák be az embert. A fogalmak éppoly metaforikusak, mint amilyen konkrétak, éppannyira hiperreferenciálisak, mint amennyire invenciózusak, egyszóval van valami túlbőség ezekben az írásokban. Vakítóak. Van valami mélységes kétértelműség is abban, ahogyan Losonczi ilyen szabadon és lendületesen bánik a filozófiai zsargonnal. Egyfelől a teóriák közötti átjárások elzáródhatnak, s ennek már maga az elmélet koherenciája láthatja kárát – szinte teljesen hiányzik például a vágy, a szubjektum, a szubjektivitás tematizálása, ha elvétele megtörténik is, súlytalan marad, tekintve, hogy ezek alapvető motívumai és problémái mind az ideológiakritikai, mind pedig a fenomenológiai irányzatoknak. Másfelől viszont éppen ez az elképesztő lendület tanúskodhat arról, hogy itt a fogalmi autonómiáért folyik kőkemény harc. Nyilvánvaló, hogy erre baloldaliként, vagy egyszerűen csak megkopott alternatíváktól elnehezülten azt kell válaszolni, hogy erre szükségünk van.